

auteur: J.J. Cremer

bron: J.J. Cremer, Romantische werken. Deel II. P. Van Santen, Leiden 1877

[p. 78]

Arme Samuël.

I.

Op een zeer kouden December-avond, in het jaar 1835, voeren wij den lezer het Geldersche stedeke A. binnen, en noodigen hem beleefdelyk uit om ons door de rechte hoofdstraat te volgen, een zijstraat met ons in te slaan, en voor het gebouw stil te houden, waarboven met vergulde letters De Harmonie te lezen staat.

Vóór de groote deur van het gebouw - dat eenige jaren geleden van een smeerkaarsenfabriek tot een muzentempel werd bevorderd - verdringt zich in dezen oogenblik een 'niet aanzienlijke' schare. De bedoelde schare bestaat voor 't grootste deel uit personen van een veelsoortig gelapte kleding, en bepaaldelyk uit dezulken die, zoowel in A. als elders, met den naam van plebs betiteld worden.

'Hoor ze daarbinnen weer lawaai schoppen!' zegt een jongen uit den hoop: 'Denk jij Jan, dat ze getrakteerd worden?'

'Ben je gek,' klinkt een baard-keel-orgaan: 'Da's 'en teeken dat 't gedaan is; weet je, dan klappen ze in de handen, en trappen ze met de hakken op den grond, net zoo lang totdat ze van voor'n af aan beginnen.'

'Zouwen ze dan waarachtig niet getrakteerd worden?' vraagt de eerste weder: 'Wellui klaptten ook zoo, toen Kerst-twee¹) de sukkelaai binnen kwam, en - d'r was toch óók meziek, van 't orgel.'

'Je hebt net 'en gezicht as 'en orgel!' lacht de tweede: 'De grootelui die zouden daar zoo'n behei ook van maken! Daar mot je vader naar vragen: smullen, dát ze doen! alle dagen, van geweld!'

'Hoe weet ie dat?' vraagt een derde.

'Nou, alsof ie geen zes jaren heerenknecht is geweest! En dan zie je wat; komplement!'

'En of 't weer zooveel as voor òns is dat ze daarbinnen 'en meziekerset maken?' vraagt een man aan gene zijde, terwijl hij zijn vuisten nog dieper in de leege broekzakken steekt.'

1) Tweede Kerstdag.

[p. 79]

't Lijkt 'r wat naar;' piept een mager mannetje op klompen: 'Ikke en jij we kunnen toezien van avond. Al wat 'r van komt steken die spulle-jongens in d'r zak; en niet gering hoor; ze zeggen dat elk man die 'r in wou: twee gulden en vijftig centen hêt opgedokt. Is 't geen zond' en geen schand!'

'Dat is 't!' klinkt het weerwoord: 'En weet je wat ik zeg, ik zeg dat ze den armoei bestelen, dāt zeg ik; als ze voor ons en 'en ander meziek maken, dat wil 'k daar laten, maar voor d'r eiges! Wat is meziek? Meziek is de duivelstrom.'

'Nou, jij weet 'r wat van!' spreekt een jongen die al twee jaar op de 'kortegesatie' gaat: 'alsof koning David ook niet op de harp speulde.'

'Op de harp... op de harp! Maar dan dee ie 't in de kerk,' klinkt het antwoord: 'en in elk geval was dat 'en heilige koning; maar hier, wat zou 't!'

'Ze zeggen dat 't twee apen van jongens zijn die elk verzet op 'en viool strijken, net precies als blinde Berend,' merkt de baard-in-de-keel aan: 'ze moeten heel ver weg uit de Oost of de West komen, want ze verstaan geen spier anders dan Duitsch of Fransch, en de knecht uit de Valk, die ze van middag uit de dillesjans hielp, zei, dat ze hém niet eens verstaan hadden.'

'Da's nog al snugger!' oordeelt de voorlaatste spreker: 'maar, om ons en 'en ander de Hollandsche centen te beknibbelen dāt verstane ze wel. Ik zeg dan dat die heele meziek 'en strik van den duivel is.'

'Wat zeg je Teunis?' vraagt de jongen.

'Dat die heele meziek 'en strik van den duivel is;' herhaalt Teunis met klem.

'Da's tweemaal!' roept de jongen, en steekt zijn tong uit, en kiest voor Teunis' gebalden vuist het hazenpad; maar Teunis: 'hij zal den weergaai wel krijgen!'

Om nauwkeuriger te vernemen wāt daarbinnen te doen is, vragen wij zulks aan den politie-beambte die, aan de deur geposteed, 'het volk' gedurig beduidt dat het zich op een eerbiedigen afstand kan houden, en die aan den koetsier van koets No. 3; - burgemeesters koets - met een: 'Al was je de koning in eigen persoon,' zeer ernstig gebiedt om No. 3 te blijven.

't Is Concert van de gebroeders Eikhoorn of eigenlijk Eichoorn om u te dienen;' luidt zijn inlichting: 'Ze zijn zooveel als acht en twaalf jaren oud, en bespelen het viool; ze moeten weerga's knap wezen in de muziek, en, dat kun je d'r lui ook wel aanzien. - 't Loopt op zijn laatst,' klinkt zijn besluit: 'want ze benne om u te dienen, en zooals je hier op het afies kunt lezen, met de Sinfenie doende, dat is zooveel als het mooiste, maar, dan is 't ook uit.'

De man heeft gelijk dat ze daarbinnen met het laatste stuk van 't

[p. 80]

programma doende zijn; maar dat het daarmede uit zal wezen daar bedriegt hij zich in. Bij 't zwijgen der pauken en der koperstemmen, verheft zich een ander en vervaarlijk gedruisch binnen de Harmonie.

't Lijkt alsof ze den boel kapot slaan!' roept er een uit den hoop.

'Of om hulp schreeuwen!' meent een ander. Maar hoor, eensklaps is die woede bedaard; een doodelijke stilte heeft dat rumoer vervangen, en - wanneer gij scherp luistert, dan hoort ge daar in de verte het geruisch van de zoetste tonen die ooit uw oor hebben getroffen. Geen politie-agent is in staat om u te weerhouden; gij ijlt den breedten gang in; door de groote deur welke reeds bij 't eind der Symphonie ten deele werd geopend, treedt gij behoedzaam naar binnen, en zie - zie, daar staan ze van verre de beide wonderknappen, in een lichtblauwen nevel gehuld. Maar gij ziet niet - gij hoort slechts dat Duo der twee violen: Andante, dolce, doloroso.... En gij luistert met ingehouden adem; en

daar trilt het zoo wonderlijk in uwe borst, en - terwijl gij nog meent te hooren, maar toch niet meer hoort, zijt gij schier onmachtig om mee te stemmen in de donderende bravo's die er eensklaps rondom u weerklinken. Ja, gij staat in verrukking verloren, want daar spreekt een stem in uw boezem: 'Die kunst is uit God!' en - zoo ge niet door den menschenstroom waart medegevoerd, dan zoudt ge u wellicht nõg binnen de zaal bevinden waar gij helaas, zoo laat zijt binnengegaan.

Maar nu, de lichten zijn er reeds uitgedoofd, en - gij bevindt u weer buiten, op de koude straat.

Het volk is afgetrokken. De koetsen zijn weggerold. De politie-agent verhaalt aan zijn vrouw, dat je met zoo'n Concert geduld moet hebben; en terwijl de nachtwacht krachtig bericht, dat de klok elfheeft geslagen, zien wij uit de richting van het logement De Valk langzaam een barouchette naderen. Het rijtuig houdt voor de Harmonie stil; de voerman, in een wijde manteljas gedoken, smijt de zweep op den wagenkap, en zet zich, om nog een oogenblik te dom-me-len. 't Zal van korten duur zijn. Luidruchtige stemmen klinken in de gang; verscheidene heeren treden naar buiten; twee knapen gaan in hun midden; onder de eersten bevinden zich de Praetor en de Censor van de stedelijke muziekvereniging St.-Cecilia; de beide laatsten dragen ieder een vioolkist. Daar worden - vooral die knapen - de handen gedrukt, en: 'Lebe wohl! Glücklicher Reise!' klinkt het uit verscheidene monden.

'Danke! Danke für meine Buben! Bitte, bitte;' spreekt een persoon terwijl hij de knapen behoedzaam in het rijtuig helpt: 'Bitte, zuviel Ehre meine Herren! Glaube mir, ich habe's darein geprügelt; und denn, da soll noch immer studirt werden, so wahr ich die Knaben fast von die Geburt ab, bei Tag und bei Nacht, den Bogen in Händchen gab. Auf's wiedersehen! Atjeu!'

Ook de spreker drukt nogmaals eenige handen, en stapt daarna in

[p. 81]

het rijtuig; het portier wordt door den Censor zelven behoedzaam toegedaan; de voerman zet zich tot de afreize; legt de zweep over de paarden, en terwijl daar nog altijd Lebewohl's en Atjeu's worden gewisseld, vertrekt de barouchette met haar genialen inhoud naar de Provinciale Hoofdstad, waar nieuwe lauweren voor de Eichhorns zijn weggelegd.

Nadat het rijtuig vertrokken is, treden de heeren haastig in het gebouw terug, om elkander daarbinnen in de directie-kamer, nog even te herinneren: hoe subliem, en hoe unique en tevens hoe duur! het geweest is, om in 't einde met een welgevuld glas Bordeaux, de meeste hulde aan den geachten heer Praetor te brengen: 'aan wien men wel zeggen mag inzonderheid dezen schoonen avond verplicht te zijn;' dito, dito den heere Censor met een tweede glaasje, enzoovoort, enzoovoort. - Of er veel voor de Buben zal overblijven?

'Kom, wil je geen glas wijn drinken menheer Stoppel?' spreekt de Praetor tot een man die met den hoed in de hand voor de heeren buigt, en straks tot de achterhoede van het uitgeleide der Eichhorns heeft behoord.

'Ik dank u;' is het antwoord; en van eenige heeren ontvangt meester Stoppel een goedwillig hoofdknikje, van anderen een handdruk, en zoo stapt hij de straat op.

'Ik geloof dat ons Stoppeltje niet vrij van jaloezie is;' zegt een fluit-dilettant, die altijd van 'd'embouchure' spreekt, maar d'embouchure niet krijgen kan.

'Hij zag wit van inwendigen spijt;' is het oordeel van een menschkundig voorstander van muziek, die er op zoo'n Concert altijd zijn fort van maakt om de physionomieën te bestudeeren.

'De arme kerel zal het voelen dat zijn vioolspel evenveel op het gehoorde van dezen avond gelijkt, als de zang van een nachtegaal op ravengekras;' spreekt een heer die wel niets uitgeeft maar anders bij zijn vrienden als een zeer groot dichter bekend staat.

'Och, voor 't onderwijs is hij wèl genoeg;' meent de Praetor beschermend: 'Zijn methode is goed, en waarlijk hij speelt niet onaardig.'

Sommigen lachen; de goedwillige Praetor maakt een knipoogje; en - de muziekmeester Stoppel vervolgt zijn weg door de eenzame straten.

Hij gaat langzaam, uiterst langzaam, en schijnt het niet te gevoelen dat de scherpe Noordoostewind hem ijskoud in het aangezicht blaast. In 't einde houdt hij in een achterwijk voor een klein winkelhuis stil; hij licht de klink, maar de deur is reeds gesloten. Zachtkens trekt hij nu aan den schelknop, doch, ook schier terzelfder tijd wordt hem de deur geopend, en zegt een welluidende stem: 'Goejen avond menheer Stoppel; 't is laat geworden, en ze zijn

[p. 82]

allemaal naar bed toe. U zult wel koud wezen menheer Stoppel?'

'Ei Bartje, is het zoo laat geworden?' spreekt de man blijkbaar afgetrokken, maar niettemin met een vriendelijk hoofdknikken.

'Lieve deugd! 't is over twaalfen,' herneemt het meisje: 'ik kreeg wel slaap, maar ik wilde toch opblijven, want uw kachel die ik al om tien uren heb aangelegd, mocht niet uitgaan, en - was het mooi menheer Stoppel?'

'Wie.. wat.. of het mooi was?' klinkt het in verstrooiing: 'De kunst is schoon! de kunst is verheven! de kunst bezielt! en de kunst vernietigt.'

Bartje vat er het fijne niet van; 't is ook te laat om nog veel met den knappen muziekmeester te praten.

'Het koffiewater kookte zoo straks als een zee op uw kachel,' zegt ze vriendelijk: 'en de lamp staat midden op de tafel. Nacht menheer Stoppel.'

'Nacht Bartje;' zegt de man terwijl hij de trap beklimt om zijn kamer te bereiken, doch, terhalverwege gekomen houdt hij stand, en zich omwendende roept hij naar beneden: 'Je bent wel vriendelijk Bartje; ik dank je zeer;..... ik dank je wel!'

't Meisje zegt nog al haastig: 'Tot uw dienst. Wel te rusten!' en even haastig schuift zij de beide grendels voor de deur, en begeeft zich naar het achterhuis, waar zij, als de oudste van tien kinderen, met vijf er van een klein vertrekje te deelen heeft.

Wanneer gij Bartje zelfs nu, bij 't schijnsel van dat kleine olievlammetje, nauwkeurig betracht, dan moet gij bekennen dat die negentienjarige een lief onschuldig gezichtje heeft. Inderdaad, dat gezichtje is niet alledaagsch, en een eenvoudige stoelenmaker moet wel trotsch op zoo'n dochter wezen. 'Wanneer ze maar mooier in 't pak zat dan zou ze, zonder complimenten, precies zoo goed de dochter van den burgemeester of den notaris of ieder ander van de grootheid kunnen zijn.' Zóo oordeelt Govert Meibloem, en Truitje zijn vrouw, die nog een kleine van zes weken aan de borst heeft, en bij al die bedrijvigheden en zorgen nog, als je blief! een garen- en bandwinkel bestiert, en dwijlen verkoopt, en klompen en spek, - zij vat niet hoe de natuur zoo 'kwispeldurig' kan wezen, want Jan en de heele wereld ziet dat Bartje sprekend en sprekend op haar gelijkt, en de rest op Govert. Nou, Govert is een goeje, maar, om de dood geen mooie!'

Hoe 't zij: Bartje is de rechterhand en de oogappel van moeder Truitje; de afgod van de kinders; de altijd gediensige voor iedereen, maar bovenal voor den commensaal die zoo ijselijk mooi op 't klavier kan spelen, en op de viool, 'hê, dat je de tranen soms in de oogen krijgt.' Wat Bartje van vader is, dat weten we al.

In 't benedenhuis is alles nu rustig geworden. Of Bartje slaapt dat weten we niet, maar zeker is het dat er binnen de kamer die

[p. 83]

met den zoider het bovenhuis van Meibloems woning uitmaakt, nog geen rust wordt genoten.

Met het hoofd in de beide handen geleund, zit de muziekmeester Samuël Stoppel met strakken blik voor zich uit in het lamplicht te staren. Wij hebben gelegenheid om zijn gelaat nauwkeurig te beschouwen, en wij haasten ons te bekennen, dat het een bijzonder gunstigen indruk maakt. De man zal zoo omstreeks vier en dertig jaren tellen; zijn los krullende haren en forsche knevels hebben een donkerbruine kleur, en terwijl zijn rechte neus en kleine mond schoon gevormd mogen heeten, spreken zijn donkerbruine oogen van een bezieling, welke vooral in deze oogenblikken niet valt te miskennen.

De onrustige beweging zijner lippen en het gedurig fronsen van zijn helder voorhoofd, versterkt ons in het vermoeden dat hij een strijd heeft te strijden, of wel, dat er in zijn borst een storm aan het woeden is. Zie, eensklaps springt hij van zijn zitplaats op; rukt de onderste lade van moeder Meibloems 'mooiste meubeltje' open, haalt er een vioolkist uit te voorschijn; sluit het deksel los, neemt viool en strijkstok in handen, en plaatst zich voor den kleinen spiegel. 't Is te donker! De lamp wordt op de eenvoudige piano ter zijde van den spiegel gezet.

Zie, dat is de houding van den violist die obligaat zal geven. Stoppel maakt een kleine buiging, drukt de viool tusschen borstbeen en kin; - neen, zóo niet! meer links, meer ongedwongen! Zóo dan.... ja zóo! - De strijkstok houdt hij tusschen den duim en de beide voorste vingers geknepen. Niet knijpen, los.... lossen! Zóo! De strijkstok glijdt langs de snaren:

Wel wat snerpend!

Vrees niet dat ze beneden wakker zullen worden: de Meibloems, groot en klein, zijn er aan gewend en slapen er rustig doorheen. Zoo er soms éene wakker mocht liggen - dié hoort het wel gaarne.

En weder klinken daar tonen uit dat instrument - het speeltuig der Eichhorns! - Hoort gij ze wel die Staccato's, - wat stroef! die Alla zoppas - wat strompelend! die Pizzicato's - wat sterk geknepen! Die Flageolettonen. - O o... wee!!

Of er ook een o wee! in de ziel van den speler is gerezen? - Wij betwijfelen het niet. 't Is wel tegen zijn gewoonte dat zoo'n zware vloek hem van de lippen rolt. Zie hoe ontstuimig hij zijn pink nogmaals over het quint naar boven doet glijden, doch, nadat een bitter pijnlijk geluid - 't welk een flageolet moest wezen - u onaangenaam heeft getroffen, ziet gij hem den strijkstok met geweld op de pianokast slaan, en terwijl de stok, in 't midden gebroken en nog slechts door het paardenhaar verbonden, ter helfte op den grond valt, wordt het onnoozele speeltuig naar een hoek der kamer geslingerd.... alsof viool en strijkstok het helpen konden!

Zoudt gij 't wel gelooven dat het dienzelfden man tot heden nooit

[p. 84]

aan volharding en geduld heeft ontbroken om de bezwaren eener op reeds rijpen leeftijd aangevangen studie te overwinnen? Het is zoo!

En daar zit hij nu weder met het hoofd in de beide handen geklemd, en tuurt naar den donkeren hoek waarin zijn viool ligt geworpen. De beelden van het verleden, van dezen avond en die der toekomst jagen hem onstuimig voorbij. Zijn oog schouwt het plekje weder waar hij in zijn prille jeugd aan den moederschoot heeft gespeeld; waar hij zoo zalig.... zoo licht.... zoo wonderlijk te moede was wanneer die lieve moeder zoete tonen aan het klavier ontlokte, of liederen zong vol van zachte harmonie. - Daar staat hij - nog in de prille jeugd des levens - te weenen bij de stervenssponde dier lieve moeder; zij zou niet meer spelen, zij zou niet meer zingen..... ook nimmer meer dat eene, dat boven alles schoone lied waarvan hem slechts de herinnering is bijgebleven.

En in verbeelding zit hij ook nogmaals aan dien hoogen lessenaar, op dat donkere kantoor. Wanneer hij naar buiten treedt dan ontwaart hij: vaten, groote vaten; en bakken, zeer groote bakken; en ketels, monsterketels, en 't riekt zoo gansch anders - dan aan 't klavier waar moeder speelde. En van verre bij den monsterketel, in een zwarten nevel gehuld, daar staat zijn vader; elk woord uit zijn mond bevat een gebod, iedere blik van zijn oog spreekt een bevel: 'Werken, werken!' heet het: 'dáar aan dien lessenaar, van den morgen tot den avond; turen in die bakken; staan bij die ketels!'

En er klinkt geen muziek.

Maar, de dagtaak is volbracht, en hij zit voor moeders klavier en doet de snaren trillen, en de snaren zijner ziel trillen mede; en hij oefent zich zelve, en zelfs die vader - in den zwarten nevel - moet getuigen: "t Klinkt wonderwel!"

Maar de speler, hij durft niet spreken. Immers, als de oudste der beide zonen, is hij gedoemd om zijn leven aan 'd'aloude familiezaak' te offeren. Hoe, zou er na 's vaders dood geen zoon wezen om haar met vaste hand te bestieren!

De jongelingsjaren snellen voorbij.

Ginds in de Academiestad, daar wijdt zich de jongere broeder vrijelijk aan de studie der geneeskunst. Of er niets anders ware waaraan hij zich wijdde! En hier, hier gevoelt zich de eerstgeborene een slaaf der aloude familiezaak.

Maar in gindsche nederige woning door de linden overschaduwde, daar ontruikt hij zich bijwijlen aan die bange slavernij; daar ademt een wezen dat meer dan eenig ander, luisterende ooren aan het klavierspel van den jongeling leent, die zijn liederen roemt en het gedurig betreurt dat hem ter vrije ontwikkeling niet meerder tijd en geen hulpe geschonken wordt. Die schoone is de eenige dochter

[p. 85]

van den vertrouwde des vaders, den boekhouder der aloude familiezaak. En.... haar zacht-blauwe oogen worden vochtig wanneer hij haar spreekt van zijn moeder; diezelfde oogen slaat ze met maagdelijken schroom ter neder wanneer hij haar zegt: 'Geen ander zal ik beminnen dan u, mijn lieve, mijn dierbare Emma.' Zacht en teeder klinkt in 't einde haar zoete stem: 'Samuël, ook ik heb u lief!'

- Emma, Engel!

En, nog altijd starend naar dien donkeren hoek waarin hij zijn speeltuig heeft geworpen, komt, bij het voorwaartstreden van haar beeld, een glans van verrukking het schoone doch koude gelaat van den

muziekmeester verhelderen. Maar eensklaps ziet hij andere en zwartere beelden van 't verleden, en zijn wenkbrauwen fronsen zich sterk, en zijn lippen klemt hij pijnlijk opeen.

Zie, daar gaat de lijkkoets des vaders; daar staat hij met den jongeren broeder bij de groeve; doch, tranen vloeien er niet.

Geen tranen, want die vader heeft zijn kinderen bedrogen; 't blijkt kort na zijn sterven, dat d'aloude familiezaak met schulden is beladen. De getrouwe boekhouder haalt de schouders op, en, wat die beide broeders nog rest, het zal ternauwernood toereikend wezen om den jongste zijn studie te laten voleinden. Ach, het ware wel onbarmhartig om dien schranderen, ofschoon wat lichtzinnigen knaap aan het vak te ontrukken dat zijn bestaan moet verzekeren. Hij, de oudste, hij heeft zijn kunst, zijn kunst en zijn Emma!

Daar volgt een bange droom. - Is het een droom geweest?

Is er dan niets dan ellende en teleurstelling op deze aarde? Is dat een liefderijk God die zijn arme schepsels omringt met droefheid en jammer?

- Broeder, broeder! is dat het loon voor 't geen ik u willig heb opgeofferd! Wat werd er van den plechtigen eed dat ge u voortaan met ijver, en geheel aan de studie zoudt wijden! Eduard, Eduard! mijn lieve, mijn eenige broeder, moest gij meenedig wezen en voorthollen op het pad ten verderve! Moest gij met een vroegen dood de zonden uwer jeugd betalen, en uw broeder alleen laten op deze droeve wereld! Alleen, ja, alleen! want Emma.... de schoone.... de teerbemide, o Emma,.... ontrouwe!

Gevallen Engel!

Hebben de menschen, heeft God den arme verlaten, de kunst der tonen is hem dierbaar gebleven. De kunst schenkt vrede; de kunst schenkt zaligheid; de kunst is zijn godheid! van haar verwacht hij veel, en hoe langer zoo meer. Geen liefde dan voor haar, en - zij het ook door 't kreupelbosch van geringheid en miskenning, hij zal met vasten tred haar bane bewandelen; straks haar hoogepriester worden, hoogepriester - één met haar!

En zie, het dierbare speeltuig ligt in gindschen hoek geslingerd!

[p. 86]

Arme Samuël, waar blijft uw hoogepriesterschap!

Ach! twee knapen, twee kinderen hebben 't u ontnomen. Zij hebben u uw tweede toekomst verduisterd!

Wat nu?

Arme Samuël!